

Heide: van verdoemenis naar bekommernis

„Heide wordt maar schoon wanneer ze geen heide meer is”

(Paul Pipers, 1912)

Kort na de eeuwwisseling nam P. Pipers, professor in de landbouwkunde aan het Atheneum van Antwerpen het op voor een spoedige ontginning van de uitgestrekte Kempense heidevelden. Opeenvolgend verschenen 'Heideontginning in het nieuwe kolenbekken' (1910), 'Landbouwwoordenboek' (1911), en 'Heidebewoners in het nieuwe kolenbekken' (1912).

In dit laatste werk trekt hij scherp van leer tegen het onzalige lot van de heidebewoners van weleer.

Over de huisvesting schrijft hij:

„Die heidehutten! Eenige palen in den grond; daartusschen wat latwerk met leemgrond bestreken; daarover wat stroo of biezen en heidezoden om het dak te vormen; een stuk glas, zonder raam in den leem vastgezet: de bouwstoffen der geheele woning hebben geen tien frank waarde en werden dan nog meestal in den vroegen morgen of den laten avond bijeengebracht!

Verbeeld u, lezer, het bestaan van die menschen: een gansch gezin samen in één vertrek dat laag is en klein en toch moet dienen tot zit- en slaapplaats voor ouders en kinderen, tot bergplaats voor den kleinen voorraad hout, aardappelen, enz... tot stalling voor een paar konijnen en kiekens; geen opengaand venster, weinig of geen huisraad, geen kachel in de open haard, waarin het groen vergaarde hout ligt te dampen en de muren zwart berookt; geen behoorlijk bed: een deken over wat droge bladeren!”

Een viertal foto's illustreren deze erbarmelijke woontoestanden. Deze afbeeldingen herinneren onwillekeurig aan het fotowerk van Massart en aan sommige schilderijen en etsen van Jacob Smits.

De taktiek voor de ontsluiting en ontginning van de heide werd door Pipers als volgt uitgestippeld:

1. Wegen aanleggen.
2. Niet meer bebossen.
3. Ten bate van den geringen man de heide bebouwbaar maken.

Foto uit „Le Livre d'Or de l'Agriculture Belge”

Daartoe tracht Pipers de openbare besturen te overtuigen. Hij pleit zelfs voor voorlichting voor de betrokken heidebewoners en hij gaat dieper in op diepploegen en bemesten.

Het toenmalige natuurbehoud moet het ontgelden. Pipers begrijpt de 'zelfzuchtighen stedeling en de kunstenaars' niet, die het behoud van de heide voorstaan en hij slingert ze dan ook bittere verwijten naar het hoofd:

„De schoone Heide! 't Zijn verlaten en verloren gronden, 't zijn naakte duinen van geelachtig of wit zand, die afwisselen met uitgestrekte vlakten, begroeid met bie- en hommelseide; 't zijn ondiepe vijvers, moerassen of venen, die 's zomers bij lagen water-

stand, eenige bossen vlokkelig gras tusschen de spichtige biezen laten opschieten!

De schoone Heide! Welke bevangende eenzaamheid te midden dier dorre vlakten! Hoe kan gebrek aan leven dan schoonheid worden? Hoe kan die verlatenheid het gemoed verkwikken of aangenaam aandoen als langs alle kanten nood en armoede tegengrijzen?

Zoo is de heide. Voeg dan daarbij, indien u zulks behaagt, de verre gezichteinders, de zuivere en verkwikkende lucht — indien er geene moerassen in de nabijheid hun moddergeur verspreiden — maar vergeet ook niet in dat schilderachtig midden de armzalige hutten te plaatsen van

die beklagenswaardige heidebewoners.

Kunstenaars hebben die woeste vlakte op het doek gebracht en hunne tafereelen zijn slechts dan schoon, wanneer zij, evenals de heide, den stempel van naaktheid, verlatenheid en ellende dragen!

*Aldra zullen de eerste kolen bovengebracht worden en in de omgeving der mijnen zullen de fabrieken te allen kanten oprijzen. **Wat al pogingen er ook mochten aangewend worden, om, al ware het maar een hoekje van die heide te bewaren, daarin zal men niet gelukken.***

Door den overweldigenden inval der nijverheid zullen die behouden plekjes, trots alles, hun karakter verliezen en zelfs de liefhebbers van dat natuurschoon zullen er niet meer aan

denken eene doodsche vlakte te willen behouden te midden van beweging en leven. Laat ons hopen dat zij dan eindelijk zullen erkennen dat de heide maar schoon wordt, wanneer ze geen heide meer is!"

Nu, driekwart eeuw later, ziet het er helemaal anders uit. De heide werd ontgonnen, bebost en bewoonbaar gemaakt. Heide-armoe bestaat niet meer; van de heide zelf blijven enkel nog peulschillen over... Peulschillen evenwel die nu door iedereen — nou ja, door bijna iedereen — erg worden gewaardeerd „om hun naakte duinen van geelachtig of wit zand, afgewisseld met uitgestrekte vlakten met bie- en hommelheide, omringd door ondiepe vijvers, moerassen en venen, met enige bossen vlokkig gras tussen spichtige biezen”.

Heide wordt nu angstvallig beschermd, niet meer tegen grootschalige ontginning, wel tegen bezoedeling, ontwatering en sluikstort, tegen platgelopen worden en verstoring allerhande, tegen versnippering, verkaveling en weekendhokjes, tegen dichtgroeien door geboomte en tegen veroudering van de heideplanten. Heide wordt nu, als het kan, ook teruggewonnen op bos of marginale landbouwgrond... Dat is dus de heide nu: een erkende rijkdom, een algemene zorg.

Paul Houwen
